

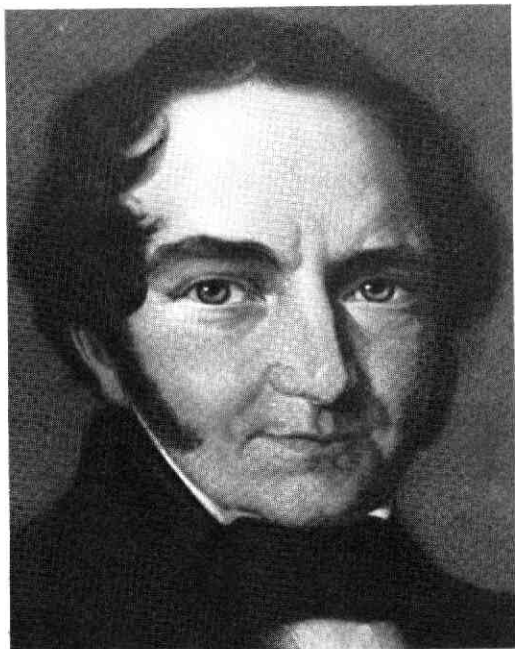
DE WINKEL VAN SINKEL IN UTRECHT

*In de winkel van Sinkel
Is alles te koop.
Daar kan men krijgen:
Mandjes met vijgen,
Doosjes pommade,
Flesjes orgeade¹⁾,
Hoeden en petten
En damescorsetten.
Drop om te snoepen
En pillen om te . . .*

Wie kent niet dit aloude reclameversje van de winkel van Sinkel? De mandjes met vijgen, de pommade en de orgeade zijn misschien wat in de vergetelheid geraakt, maar de eerste en laatste regels kunnen nu nog door menigeen worden opgezegd. Ook het gebouw waarin vroeger de Utrechtse winkel van Sinkel gevestigd was, geniet veel bekendheid. Het staat immers in het hartje van de stad aan de Oudegracht en het valt onmiddellijk op door de vier reusachtige vrouwenbeelden die de voorgevel sieren.

Maar wie was nu eigenlijk die meneer Sinkel? Verkocht hij ècht alles en wanneer leefde hij? Ook over zijn Utrechtse winkel bestaat veel onduidelijkheid. Als openingsjaren worden onder meer 1836 en 1844 genoemd, het sluitingsjaar is nergens exact gepubliceerd en men verschilt zelfs van mening over de naam van de architect die het gebouw ontwierp. Reden genoeg dus om eens een grondig onderzoek in te stellen naar de geschiedenis van de winkel van Sinkel.

Tweehonderd jaar geleden, op 30 september 1785, werd in het Noordduitse plaatsje Cloppenburg (herzogdom Oldenburg) Michael Anton Sinkel geboren als een van de zeven kinderen van het rooms-katholieke echtpaar Hermann Anton Jacob Sinkel en Maria Anna Gertrud Wittig²⁾. Omstreeks 1820 vestigde deze Michael Anton - kortweg Anton - Sinkel zich als manufacturier in Amsterdam. Hij was niet de enige Duitse stoffenhandelaar die zijn heil in Nederland zocht. Ook personen als Clemens en August (C&A) Brenninkmeijer, Cloppenburg, Kreijmborg, Voss en Lampe kwamen in de eerste helft van de vorige eeuw vanuit Oldenburg (tegenwoordig Nedersaksen) of Westfalen naar Nederland, waar zij als eenvoudige marskramers begonnen en later gerenommeerde bedrijven vestigden³⁾. Anton Sinkel opende in 1821 een manufactuurzaak op het adres Nieuwendijk 174-176 te Amsterdam. Het grote gebouw had hij laten ontwerpen door de Amsterdamse architect Johannes van Straaten. Het bleef niet bij deze ene winkel: al spoedig breidde hij zijn zaak uit met de tegenoverliggende panden Nieuwendijk 175-177 en later werden onder

Afb. 1. Anton Sinkel (1785-1848). Portret in eigendom van de Amro Bank te Utrecht, momenteel berustend te 's-Hertogenbosch. Foto H. E. Einarsen, 's-Hertogenbosch.

meer nog winkels geopend aan het Damrak en aan de Kalverstraat.

Sinkel schijnt ook een apotheek aangekocht te hebben, waarbij als voorwaarde werd gesteld dat de apothekersartikelen in de handel bleven⁴⁾; dat verklaart waarom hij als manufacturier ook pillen, drankjes en drop ging verkopen, zoals uit het versje blijkt. De zaken gingen goed in Amsterdam en er kwamen filialen elders in Nederland: aan de Nieuwestad in Leeuwarden, aan de Grote Markt in Rotterdam, aan de Botermarkt in Leiden en . . . aan de Oudegracht in Utrecht.

Reeds op 1 mei 1824 werd Anton Sinkel eigenaar van het huis genaamd „Het houten been“ (vroeger ook „Blijdestein“ geheten) op het adres Oudegracht wijk G nr. 14 (nu: 156)⁵⁾. Nadat hij het pand had laten verbouwen tot winkelhuis, gaf hij het in beheer aan de manufacturier Albertus Maseland. Sinkel had echter nog grotere plannen in Utrecht. Vlak bij zijn winkel bevond zich een groot gebouw, waarin tot 1817 het St. Barbara- en St. Laurensghasthuis (ook: Kranengasthuis) gevestigd was. Nadat het gasthuis in 1817 door de samenvoeging van de Utrechtse Gods- en Gasthui-

zen was opgeheven, was het onder meer als kazerne en pakhuis in gebruik geweest. Op 15 maart 1834 kocht Anton Sinkel van de regenten der Verenigde Gods- en Gasthuizen het voormalige gasthuis en de twee huizen die tussen dit gebouw en zijn winkel in stonden, voor het bedrag van f 20.000,-⁶⁾. Het gasthuisgebouw strekte zich uit van de Oudegracht tot aan de Neude, waar Sinkel ook al twee huizen had gekocht. Hij liet het gehele complex slopen en gaf aan verschillende architecten opdracht een monumentaal „winkelpaleis“ te ontwerpen. Een van deze architecten was de Utrechter Christiaan Kramm (1797-1875), directeur van de Stads-Scholen van Bouwkunde te Utrecht. Van hem is een groot aantal ontwerptekeningen van de winkel van Sinkel aan de Oudegracht bewaard gebleven⁷⁾, waardoor hij later wel eens als de architect van het gebouw werd bestempeld. Verschillende van zijn tekeningen vertonen ook wel enige gelijkenis met het gebouw zoals het uiteindelijk is neergezet⁸⁾. Het uitgevoerde ontwerp werd echter vervaardigd door Pieter Adams (1778-1846), voormalig stadsarchitect van Rotterdam. In de Avondbode schreef men in 1839, dat Sinkel bewezen had „een man te zijn, die smaak voor het groote en schoone aan cordaathheid en kennis van zaken en menschen paart: onderscheidene plannen waren hem voorgelegd; maar zijn genie deed hem dit van den heer Adams, en terpogt, verkiezen“⁹⁾. Kramm schreef trouwens zelf ook in een biografie van Adams, dat deze het „Koopmans-winkelhuis van A. Sinkel, bij de Waag, te Utrecht“ ontworpen had¹⁰⁾. Misschien zat het hem nog dwars, dat zijn eigen plannen niet uitgevoerd waren, want hij is opvallend vinnig over het werk van zijn collega: „... welks geheel, op zich-zelf beschouwd, van eene goede architectuur is; doch, Cariatiden, die een gevel dragen, is onzin. Die verbasterde smaak der XVI. eeuw werd reeds lang verworpen; ook is het geheele aanzien niet dat van een Manufactuurwinkel.“

Het duurde wel lang, voordat met de bouw werd begonnen. Anton Sinkel was wat al te voorbarig geweest met het slopen van de gebouwen, zodat men geruime tijd tegen een „gat in de Oudegracht“ aankkeek. In 1836 verloor het stadsbestuur toch echt zijn geduld: op 16 april van dat jaar werd besloten „den Heere Sinckel nogmaals te doen aanzeggen, dat indien niet onverwijld wordt overgegaan tot bebouwing van het terrein over de stadskraan, hetzelfde terrein alsdan overeenkomstig de bestaande verordeningen met eene bekwame muur zal moeten worden afgezet, zoo aan de Grachtzijde als aan de Neude“¹¹⁾. Dit hielp, want Sinkel beloofde een week later, dat hij in mei een plan zou indienen¹²⁾. In 1837 werd eindelijk een begin met de bouw gemaakt. Op 9 september van dat jaar werden de vier grote vrouwenbeelden (kariatiden), die in Engeland vervaardigd waren, met de Schiedamse schuit over de Oudegracht vervoerd naar het in aanbouw zijnde pand. Het kwam goed uit dat de stadskraan, waarmee de goederen vanaf de schepen omhooggehesen plachten te worden, vlak bij de bouwplaats stond. Wat gebeurde er echter? Het

toestel bezweek onder het gewicht van een van de kolossale dames: het bovenste deel van de kraan brak eraf en viel mèt het beeld in de Oudegracht! Het volgende spotvers schijnt daarna in omloop gekomen te zijn¹³⁾:

„Had reeds het Instrument
Van ouds genaamd de kraan
Ten dienste dezer stad
Twee eeuwen lang bestaan,
Maar moest, schoon sterk genoeg
Om half Schiedam te ligten¹⁴⁾,
Voor een gegoten beeld
In deze dagen zwichten.
O, kinderen van de kraan¹⁵⁾
Wat werk hebt gij begonnen,
Zie nu, een Britsche hoer
Heeft kraantje overwonnen.“

De beelden van Sinkel hebben het dus op hun geweten, dat de eeuwenoude kraan buiten bedrijf werd gesteld en moest worden verwijderd. Maar zij hebben zelf het ongeval kennelijk zonder kleerscheuren overleefd en men ging onverdroten door met de bouw. De uitvoering en praktische leiding ervan waren opgedragen aan de Amsterdammer G. Moele. Het stadsbestuur volgde de werkzaamheden met enige bezorgdheid. Men vroeg zich in gemoede af, of de fundamenten „wel genoegzaam bekwaam zouden zijn aangelegd om weerstand te kunnen bieden aan zulk een kapitaal gebouw“¹⁶⁾. Tot nu toe blijkt deze ongerustheid ongegrond te zijn geweest! Na twee jaar was het dan zover en kon de winkel van Sinkel in Utrecht geopend worden. Het nieuwe gebouw was ingericht als manufactuurzaak, terwijl de daarnaast gelegen winkel nu werd bestemd als tapijtafdeling. Achter de manufactuurzaak was in dezelfde stijl een koetshuis gebouwd, dat als werkplaats en woning gebruikt zou worden (nu: Vinkenburgstraat 19-21).

In de Utrechtsche Courant van 10 mei 1839 is een beschrijving van de nieuwe winkel opgenomen, maar een exacte openingsdatum wordt daarin niet genoemd¹⁷⁾. De Amsterdamse dagbladen waren gelukkig iets duidelijker. In de Nieuwe Amsterdamse Courant van 8 mei 1839 lezen we:
„Utrecht, 6 Mei. Heden morgen werden wij op het aangenaamst verrast, door het nieuw gebouwde etablisement van den Heer Sinkel geopend te zien“¹⁸⁾. Ook de Avondbode van 8 mei 1839 maakt melding van deze onverwachte gebeurtenis: „Onder dagteekening van den 6 Mei, ontvangen wij uit Utrecht het navolgende. Wij leven in eene eeuw van illusie en zimbegoocheling. Gisteren avond was van het nieuwe gebouw, hetwelk de heer Sinkel op de Oude Gracht heeft doen daarstellen, niets te zien dan het bovengedeelte, en heden morgen is alles open en gestoffeerd. Op de plaats, waar vroeger het zoogenaamde Kranengasthuis stond, dat ook voor eene militaire kazerne diende, en doorgaans een vuil en onaangenaam gezigt aanbood, is nu, binnen den korten tijd van twee jaren, een winkelpaleis gebouwd, zoo als Frankrijk

Afb. 2. Reclamebiljet, ca. 1890. G.A.U., bibl. Utr. nr. 5473^{xx} (112).

noch Engeland er een toonen kunnen¹⁹⁾. Het gebouw was opgetrokken in neo-classicistische stijl, compleet met zuilen, timpanen en kariatiden. De kariatiden - als steunzuil dienst doende vrouwenbeelden in Griekse gewaden - waren in de 19e eeuw vooral in Engeland populair. De grote voorbeelden uit de antieke kunst waren de kariatiden van het Erechtheion op de Atheense Akropolis. De 3½ meter hoge, nogal plumpe beelden van Sinkel waren vervaardigd van gietijzer; geen wonder dat de kraan op hun gewicht niet berekend was!

De voorgevel was met nog meer beelden opgesierd: boven op de twee vooruitspringende zijgedeelten (z.g. avant-corpsen) waren vier grote ijzeren figuren geplaatst als symbolen voor de koophandel, de voorzichtigheid, de zeevaart en de hoop, zaken die voor een man als Sinkel van groot belang waren. De deur in het ene zijgedeelte leidde naar het bovenhuis, terwijl men via de deur aan de andere kant in de werk- en opslagruimten kon komen. De ingang van de winkel bevond zich in het midden, achter de kariatiden.

Dank zij de uitvoerige beschrijvingen in de genoemde dagbladen, kan men zich nu nog een aardig beeld vormen van het toenmalige interieur. De klanten van Sinkel kwamen eerst in de „voorwinkel“, een halfcirkel-

vormige, met hekken afgesloten ruimte achter de beelden. Aan weerskanten van deze voorwinkel stonden etalagekasten van „goudgebronsd zeer kunstig gewerkt ijzer“. De voetstukken van deze kasten waren, evenals de vloer, van blauw en wit marmer, ingelegd met koper. Via mooi bewerkte deuren van verguld ijzer betrad men de „verkoopzaal“, de eigenlijke winkel. En wat men dan zag, was zeer indrukwekkend en chic. De zaal van ongeveer 12 bij 23 meter was rondom betimmerd met kasten en toonbanken van gepolitoerd esdoorn- en mahoniehout en op de vloer lag een mahoniehouten parket. Achterin de zaal kon men door de ramen van een grote deur de stijlvolle tuin bewonderen, die tussen de winkel en het koetshuis in lag. Aan weerskanten van deze deur waren de wanden geheel bedekt met kapitale spiegels, die „een betooverend effect“ hadden. Het gebogen plafond was voorzien van sierlijk beeldhouw- en stucwerk. Op de eerste verdieping bevonden zich woonvertrekken, maar in het midden was rondom een galerij van ongeveer 6 bij 12 meter gebouwd, waarvandaan men kon neerzien op de verkoopzaal. Op de balustrade van deze galerij waren pilasters met gebeeldhouwde mannenhoofden, zogenaamde „hermen“²⁰⁾, aangebracht, met daarboven een glazen dak, een „lantaarn“. Dit glazen dak had een speciaal effect: het liet niet alleen het daglicht tot in de winkel doordringen, maar de benedenzaal leek er ook veel groter door.

Helaas zijn van het interieur van de Utrechtse winkel geen afbeeldingen te vinden, maar het zal wel enigszins geleken hebben op dat van de „grootte katoenwinkel“ die Sinkel in Amsterdam had: de wanden betimmerd met metershoge kasten waarin de stoffen en kledingstukken opgestapeld lagen, daarvoor lange, houten toonbanken, en op de gladde parketvloer hier en daar een sierlijk stoeltje voor wachtende klanten (zie afb. 3). De sfeer zal er deftig en toch gemoedelijk zijn geweest. Sinkel streefde ernaar, dat alle rangen en standen zich in zijn zaken thuis voelden.

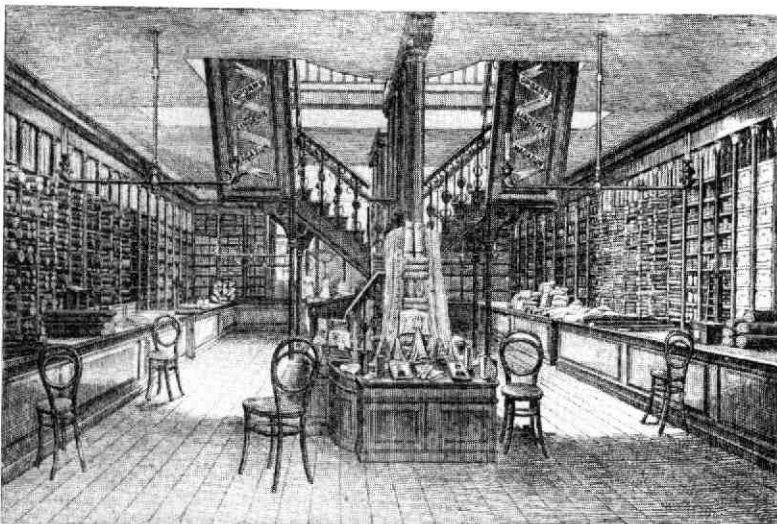
De verslaggevers waren in 1839 lyrisch over de nieuwe winkel in Utrecht. Een van hen schreef: „... elk aanschouwer, die eenig gevoel voor kunst heeft, geraakt in verrukking, bij het zien van zulk een meesterstuk van architectuur; welk eene groetheid en harmonie in het geheel“²¹⁾. En een ander: „... als men uit den voorwinkel in den eigenlijken winkel komt, verliest men zich bijkans in de beschouwing. Welk eene stoute ordonnantie, en elegance en welberekende uitwerking, tot zelfs in de kleinste deelen!“²²⁾. Architect Adams werd overladen met complimenten en er werd zelfs gesuggereerd, dat dit werk geschikt was om eventuele vijanden van Adams „een blos aan te jagen“²³⁾. In de Utrechtse krant werd toch nog wat kritiek geuit: het was „grootscher“ geweest, als de winkel zich tot aan de Neude had uitgestrekt en het stucwerk vond men „een weinig te vol en niet eenvoudig genoeg“... De Utrechtse waren misschien wat te kleinsteeds voor dit weelderige winkelpand!

Ook over de manier waarop Sinkel handeldreef, was

in Utrecht niet iedereen te spreken. L. E. Bosch, uitgever van de Utrechtsche Courant en de Volksalmanak, schreef in zijn almanak van 1842: „Hij (Sinkel) heeft een prachtig winkelhuis daargesteld, hetwelk door vele vreemdelingen wordt bezocht en bewonderd, alwaar alle soorten van manufacturen tegen een bepaalden prijs te verkrijgen zijn. - Waren deze koopgoederen alle inlandsche voortbrengselen, men zou er kunnen bijvoegen, dat hij Nederlandsche fabrieken en industrie begunstigde, doch dit is het geval niet. Sommigen beweren, dat hij, door den handel in het groot te drijven, de koopgoederen in Engeland en elders veel goedkoper kan bekomen en, tegen kontant geld, ook veel goedkoper kan afzetten, waardoor hij de andere kleinere winkels zou benadeelen. Hoe dit ook zij, de handel is vrij, en er bestaat een wedijver om de waren goedkoop te leveren. - De heer Bakker²⁴⁾ heeft waarschijnlijk uit een godsdienstiger en menschliever oogmerk gehandeld, ten minste geen tijdelijk of geldelijk belang beoogd²⁵⁾.

Menslievend of niet, de formule van Sinkel sloeg ook in Utrecht aan. De winkel aan de Oudegracht kreeg al gauw bekendheid, niet alleen door de pompeuze voorgevel, maar ook door de ruime keuze aan artikelen en de lage prijzen. In andere winkels moest nog wel eens worden afgedongen, maar bij Sinkel wisten de klanten meteen waar zij aan toe waren: „Alle goederen en prijzen worden stipt gecontroleerd, en zijn in voor ieder leesbare cijfers opgeteekend; een zekere waarborg, dat altijd het beste goed voor den geringsten prijs wordt geleverd!“²⁶⁾. Men kan niet anders dan bewondering hebben voor de ondernemer Anton Sinkel. Met veel durf en zakeninstinct luidde hij het tijdperk van de grootwinkelbedrijven in. Het op grote schaal voordelig in- en verkopen was in die tijd nog heel bijzonder. Men was kleine winkels gewend met weinig of geen personeel en een beperkt assortiment. Sinkel bood de klanten veel meer en hij had een hele schaar personeelsleden in dienst. De winkel van Sinkel wordt dan ook wel het eerste warehouse van

Nederland genoemd. Toch is de term „warehouse“ enigszins misleidend, omdat men daarbij onwillekeurig denkt aan de tegenwoordige zaken als V&D en de Bijenkorf. In de winkels van Sinkel was uiteraard van zelfbediening geen sprake en er werd heus niet „alles“ verkocht, zoals het reclameversje ons wil doen geloven. Anton Sinkel was in de eerste plaats een manufacturier, die zijn handel uitbreidde met allerlei accessoires en meubilair. Dat blijkt ook uit de „Schetsen der Magazijnen van de Firma A. Sinkel te Amsterdam“, een reclameboekje dat aan het eind van de vorige eeuw werd uitgegeven²⁷⁾. Op het schutblad staat te lezen: „Meest uitgebreid Manufactuur Magazijn in Nederland. Gezamentlijke oppervlakte 12986 m². Filialen in Utrecht en Rotterdam.“ Daarna volgen de beschrijvingen en interieurtekeningen van de verschillende afdelingen in Amsterdam: aan de Nieuwendijk waren op nr. 174 een „grootte katoenwinkel“, een „grootte zaal“, een „tweede zaal“, een lingerie-magazijn en een meisjes-atelier gevestigd, daarnaast op nr. 176 bevond zich een mannen-atelier, Nieuwendijk 175 herbergde een afdeling tapijten en een afdeling ledikanten en bedden, op nr. 177 waren een heren-paskamer en een lakenwinkel te vinden en daarachter, op het adres Damrak 63, kon men terecht voor „meubilering en stoffeering van geheele huizen, villa's en groote gebouwen“. Hierbij vergeleken was de Utrechtse vestiging maar klein. In het gebouw met de kariatiden werden manufacturen en „gemaakte kleederen“ verkocht en in de winkel daarnaast „behangspapieren, tapijten, bedden, deekens enz.“²⁸⁾. De verkoopruimte in de manufactuurzaak was ook veel beperkter dan men bij het zien van het grote gebouw zou verwachten. Alleen de zaal op de begane grond was als winkel ingericht; de omliggende kamers dienden als opslag- en werkruimten. De beheerder woonde met zijn gezin op de eerste verdieping en het overige personeel had de kamers op de tweede verdieping in gebruik. Het personeel woonde namelijk intern . . .

Afb. 3. Interieur van de „grootte katoenwinkel“ van Sinkel te Amsterdam, eind 19e eeuw. G.A.A., bibl. nr. N 64.04.005 (Hist. Top. Atlas neg. nr. D 32416).

Anton Sinkel hechtte veel waarde aan een goede bediening. De personeelsleden waren aan strenge regels gebonden en hun werkdagen waren lang en vermoeiend. Daar stond echter tegenover, dat men bij Sinkel een uitstekende leerschool had. In het Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad van 4 augustus 1936 vertelt Jules Moor zijn ervaringen als bediende van de winkel van Sinkel in Utrecht²⁹). Hij was van 1891-1894 werkzaam als verkoper in de tapijtafdeling. Zijn verhaal moet wel met een korreltje zout worden genomen. Zo spreekt hij over een personeelsaantal van 72 (60 in de grote winkel en 12 in de andere zaak) en al deze mensen woonden volgens hem boven de winkel. In het bevolkingsregister staan echter nooit meer dan 30 personeelsleden van Sinkel tegelijkertijd ingeschreven. Zo waren er in 1890 veertien dames (10 winkeljuffrouwen, 2 dienstbodes, 1 modiste en 1 naaister) en veertien heren (allen winkelbediende) woonachtig in het winkelpand. Maar de beschrijvingen van de werksituatie door de heer Moor zijn uniek. Over het intern wonen van de personeelsleden vertelt hij: „Dat móest, tot de chefs toe. Om tien uur werd de zaak gesloten en dan moesten we meteen naar bed, tenminste dat dachten ze! Want vaak genoeg gingen we van de tapijtafdeling den kelder door en dan door de poort de Ganzenmarkt op, en dan naar de zaak van Fevre³⁰), waar nu het Heinekens bierhuis is, om een potje bier te drinken. Meestal waren we toch weer vroeg thuis, want rare sprongen konden we met ons salaris niet maken. Dat varieerde namelijk van f 60, – tot f 150, – per jaar. Maar kost en inwoning vrij!

Je kon wel eens permissie krijgen om tot elf uur uit te gaan, maar voor degenen, die dat verlot niet hadden, was een wacht ingesteld, die ze het wegslijpen moest beletten. Nou, daar viel wel mee te praten, temeer omdat je beurtelings een maand wacht had en je kende mekaar veel te goed. 's Ochtends om 8 uur moest je in de zaak zijn, Zaterdags om 7 uur en dan werkte je tot twaalf uur. Van twaalf tot twee werd in twee groepen warm gegeten, partie heette dat. Dan weer tot vier uur werken en daarna theedrinken, wéér in twee afdelingen, tot kwart voor vijf en van half negen tot half tien souperen.“ De personeelsleden moesten 's zondags om negen uur beneden zijn, omdat ze anders het ontbijt misliepen. „Verder was je dien dag vrij, behalve soms Zondagmorgen, als de winkel open was.“ Volgens Moor was de onderlinge sfeer prima, al wisselde het personeel nogal eens. Voor elke nieuwenweling werd een installatiefeest gehouden. „Als we na het feest naar boven gingen om te slapen, hadden we nog een verrassing voor hem! Als hij de deur van de kamer open deed, dan was er voor gezorgd, dat er een emmer met water klaar hing die zóó opgesteld was, dat de baar³¹) dien emmer wel op het hoofd moest krijgen, waarmee hij dan geïnstalleerd was als lid van het personeel.“ Er waren ook bijnamen in omloop: de bedienden van de tapijtafdeling werden „tapijthengsten“ genoemd, terwijl de verkopers in de manufactuurzaak de fraaie titel „ellenriders“ droegen. De winkelbedienden moesten er natuurlijk piekfijn uitzien, compleet met hoofddekseel.

De heer Moor: „De chefs moesten (en dat was voorschrift!) met hooge hoeden lopen in de winkeluren en wij met van die zwarte kalotjes.“

Anton Sinkel heeft nog zo'n 27 jaar van zijn florenrende handel kunnen genieten. Hij overleed te Amsterdam op 22 januari 1848. In de krant verscheen na zijn dood het volgende bericht: „Gisteren avond overleed alhier, aan de gevolgen eener beroerte, de heer A. Sinkel, die zich door zijne uitgestrekte gelukkige ondernemingen in den manufactuurhandel eenen zoo grooten naam in de handelswereld had verworven. Wegens zijne bekende welwillendheid om aan brave oppassende lieden werk en brood te verschaffen, wegens zijne mildadigheid jegens de armen en andere maatschappelijke deugden, zal zijn verlies voorzeker door velen betreurd en zijne nagedachtenis gezegend worden“³²).

Vijf jaar vóór zijn dood, op 15 mei 1843, had Anton Sinkel zijn testament opgemaakt³³). Uit zijn huwelijk met Anna Maria Agnes ten Brink, dat op 1 augustus 1821 te Amsterdam gesloten was, waren geen kinderen geboren. Het was dus niet alleen van belang dat Sinkel bepaalde hoe zijn kapitaal verdeeld moest worden, maar ook dat hij vastlegde wat er met het bedrijf moest gebeuren. Vroeger had hij samengewerkt met zijn broers Hermann en Joseph, die de winkel in Leeuwarden hadden geleid. Joseph Sinkel was echter in 1832 verdrongen, nadat hij op weg naar Amsterdam van het beurtschip gevallen was (zeer tragisch: hij was net twee maanden getrouwd en zijn zoon werd ruim acht maanden later geboren). De andere broer, Hermann, had zich in 1843 vermoedelijk al uit het bedrijf teruggetrokken. Van zijn familieleden vond Anton Sinkel nu zijn neef Bernard (voluit: Anton Bernard Casper), een zoon van zijn overleden broer Bernard, het meest geschikt om de zaken voort te zetten. Hij gaf er echter de voorkeur aan, dat Bernard Sinkel een vennootschap zou sluiten met Joseph Ludwig Veerkamp en Anton Bernard Povel, twee handelaren in dezelfde branche, die eveneens uit Duitsland afkomstig waren. Zij kregen, te zamen met Bernard Sinkel, het recht alle onroerende en roerende goederen die Anton Sinkel zou nalaten, van de erfgenamen over te nemen. Alleen als Veerkamp en/of Povel niets voor dit idee bleken te voelen, mocht Bernard Sinkel het bedrijf in zijn eentje runnen. Welnu, de heren verklaarden zich in 1848 bereid het plan van Sinkel uit te voeren. Zij moesten nog wel geruime tijd geduld oefenen, want in het testament was tevens bepaald, dat de boedel en de handelszaken nog minstens vijf jaar na de dood van Anton Sinkel onverdeeld en op dezelfde wijze moesten blijven bestaan. Op 22 januari 1856 vond de transactie dan toch plaats³⁴). Bernard Sinkel, Joseph Veerkamp en Anton Povel namen alle gebouwen, zowel in Amsterdam als in Leeuwarden, Rotterdam, Leiden en Utrecht, van de erfgenamen over en sloten een vennootschap onder de naam „firma A. Sinkel“.

Twee firmanten overleden vrij kort na elkaar: Joseph Veerkamp op 20 januari 1863 en Bernard Sinkel op 7

Afb. 4. De grote kantoorzaal van de bank Vlaer en Kol (nu Amro Bank) in het vroegere winkelpand aan de Oudegracht, gezien in de richting van de ingang; boven is een gedeelte van de galerij met de „hermen“ te zien. Foto G.A.U., 1973. Top. Atlas nr. T 2.36.8.

juni 1864. Povel bleef dus alleen over en in 1870 werd besloten de vennootschap officieel te liquideren³⁵). De kinderen van Bernard Sinkel (Bernard Herman Anton en Maria Rosalia) en de erfgenamen van Joseph Veerkamp werden uitgekocht, respectievelijk voor f 220.837,48 en f 103.164,13. Anton Povel kreeg eveneens een geldbedrag en alle gebouwen met inboedels; gezamenlijke waarde: f 602.245,20! Uit deze bedragen en uit de opsomming van alle onroerende goederen (alleen al in Amsterdam 19 percelen) blijkt wel, hoe vermogend de firma was. In 1873 kwam er nog meer Sinkel-kapitaal in de familie Povel: een zoon van Anton Povel trad in het huwelijk met Maria Rosalia Sinkel, de dochter van Bernard Sinkel. Na het overlijden van Anton Povel op 4 april 1875 werd de firma voortgezet door drie van diens zoons³⁶). Hoewel de zaken van Anton Sinkel sinds 1870 volledig in handen waren van de familie Povel, bleef de naam „Sinkel“ gehandhaafd, omdat deze nu eenmaal ingeburgerd was. De gebroeders Povel gingen zelfs zover, dat zij brieven van de firma ondertekenden met „A. Sinkel“!

De in 1848 overleden Anton Sinkel heeft zichzelf en zijn echtgenote door een onbekend gebleven schilder laten portretteren (zie afb. 1). Toen beide portretten in 1958 bij nazaten boven water kwamen, werd besloten ze te schenken aan de Utrechtse bank Vlaer en Kol, die inmiddels in het vroegere winkelpand van Sinkel aan de Oudegracht gevestigd was³⁷). Men vond het een aardig idee, dat het echtpaar „op historische grond“ zou terugkeren. Inderdaad een aardig idee, maar het was misschien beter geweest de portretten te schenken aan een Amsterdams museum. In Amsterdam werd het bedrijf immers opgericht en Sinkel zal zich daar meer thuis gevoeld hebben dan in Utrecht: voor zover bekend heeft hij nooit in de Domstad gewoond en liet hij het beheer van zijn Utrechtse filiaal steeds aan anderen over.

Omdat de bevolkingsregisters van Utrecht in de vorige eeuw niet altijd volledig werden bijgehouden, is niet exact na te gaan, wie hier achtereenvolgens het beheer van de winkel van Sinkel voerden³⁸). In 1840 staat wel de reeds genoemde Joseph Veerkamp op het adres van de winkel ingeschreven; deze was dus al voordat Sinkel zijn testament opmaakte, bij de zaak betrokken. Later was ene Antonie Coenraad Kuijpers chef van de firma; deze bleek bij de volkstelling van 1869 verdwenen te zijn. Zijn opvolger was Joseph Wilhelm Anton Bernard Stuckenborg, zoon van Carl Henrich Arnold Stuckenborg en . . . Anna Elisabeth Antonette Gertrud Sinkel, een zuster van Anton Sinkel. Na het overlijden van deze Stuckenborg in 1875 nam de familie Povel het roer in Utrecht volledig in handen. Van 1870-1874 hadden respectievelijk Christiaan en Augustinus Povel al tijdelijk boven de winkel gewoond. Op 15 juni 1875 werd het bovenhuis betrokken door een andere broer, Hyacinthe Povel, die de zaak nog meer dan 20 jaar zou leiden. Op 25 mei 1898 verhuisde hij naar Elst, omdat zijn taak in de Utrechtse winkel van Sinkel ten einde was.

Met ingang van 1 juli 1898 werd het grote winkelpand aan de Oudegracht door de familie Povel verkocht aan de bankiersfirma Vlaer en Kol³⁹). Naar de reden van deze transactie kan slechts worden gegist. Wellicht werd de concurrentie van de andere grootwinkelbedrijven die inmiddels op het toneel verschenen waren, te groot. De tapijtwinkel bleef nog wel bestaan en werd op 28 november 1898 na een ingrijpende verbouwing door de firma Sinkel heropend⁴⁰). Ook het verkochte pand werd grondig verbouwd, waarbij de karakteristieke onderdelen gelukkig zoveel mogelijk gespaard werden. Op 10 december 1900 werd het gebouw betrokken door de bank Vlaer en Kol⁴¹). De firma Sinkel is niet lang meer in Utrecht gebleven. In december 1900 verscheen in de kranten het volgende bericht: „A. Sinkel, Hoofdkantoor

Amsterdam, geeft kennis, dat zijne Tapijt- en Meubelzaak op de Oudegracht te Utrecht op 1 januari a.s. wordt opgeheven en op dien datum door de Heeren A. L. Hoogenstraaten (tegenwoordig Chef) en P. Voorn voor hun eigen rekening en op hun eigen naam zal worden voortgezet⁴²⁾. De firma Hoogenstraaten en Voorn opende haar winkel medio januari 1901. In 1909 werd het pand omgebouwd tot een bioscoop, genaamd „Flora“, sinds 1950 „Camera“. De voormalige manufactuurzaak van Sinkel (Oudegracht 158) is nog steeds in gebruik als bankgebouw; alleen is Vlaer en Kol in 1977 opgegaan in de Amro Bank. Ook elders in Nederland verdwenen de winkels van Sinkel. Op 15 oktober 1912 werd de firma geliquideerd⁴³⁾. Toevallig is ook een deel van het Amsterdamse bedrijf een bioscoop geworden: in de panden Damrak 63 en Nieuwendijk 175-177 werd de - inmiddels opgeheven - bioscoop „Cineac“ gevestigd. In de oudste winkel van Sinkel, op het adres Nieuwendijk 174-176, is nu de HEMA ondergebracht. Met enige fantasie kan men er het interieur van de „grote katoenwinkel“ nog in herkennen. Zo kwam er een einde aan het tijdperk Sinkel. De winkels waren een begrip in de vorige eeuw en speelden een belangrijke rol bij de ontwikkeling van de grootwinkelbedrijven. Maar als de naam Sinkel niet zo mooi had gerijmd op „winkel“, was er nu misschien niemand meer geweest die er ooit van had gehoord.

*Gem. Archiefdienst Utrecht J. N. van der Meulen
Alexander Numankade 199*

Noten

- 1) Amandelmelk, oorspronkelijk een afkooksel van gerst („orge“ is het Franse woord voor gerst).
- 2) De meeste genealogische gegevens in dit artikel zijn ontleend aan D. van Baalen, De familie Sinkel, oorspronkelijk geplaatst in de N.R.C. van 15 februari 1963 en in 1965 opgenomen in Gens Nostra, Maandblad der Nederlandse Genealogische Vereniging, jrg. XX, pag. 55-56, G.A.U., alg. bibl. nr. 1151^{xxx}.
- 3) Zie het artikel Westfaalse marskramers nu koningen van de textiel in Nederland, opgenomen in De Volkskrant van 15 september 1962, G.A.A., bibl. nr. W 65.
- 4) Ontleend aan Tirtsa en Leonard de Vries, De Winkel van Sinkel, Uitgeverij Amsterdam Boek B.V., 1976.
- 5) G.A.U., archieven van de familie Kol van de bankiersfirma's Vlaer & Kol, Kol & Co en van de N.V. Crediet- en Deposito Kas (hierna te noemen: arch. Vlaer en Kol), inv. nr. 474.
- 6) G.A.U., archief der Verenigde Gods- en Gasthuizen te Utrecht, inv. nr. 212.
- 7) G.A.U., Topografische Atlas, nrs. To 22.18 en To 22.18.2 - 22.18.3.
- 8) G.A.U., correspondentie gemeentearchivaris (mr. J. W. C. van Campen), 1950 nrs. 525 en 538, 1956 nrs. 56 en 57 en 1957 nr. 8.

- 9) De Avondbode 8 mei 1839, G.A.A., bibl. nr. W 7.
- 10) Christiaan Kramm, De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters, G.A.U., alg. bibl. nr. 1195^{xxx}.
- 11) Notulen van de Commissie van Fabricage, G.A.U., stadsarchief IV, inv. nr. 390, deel 2, pag. 31.
- 12) Ibidem, pag. 33.
- 13) Ontleend aan A. van Hulzen, Utrecht bij gaslicht, pag. 15, G.A.U., bibl. Utr. nr. 946^{xd}.
- 14) Hiermee wordt het lossen van de goederen uit Schiedam bedoeld.
- 15) De mannen die bij de kraan werkten, werden „kraankinderen“ genoemd.
- 16) Notulen van de Commissie van Fabricage, G.A.U., Stadsarch. IV, inv. nr. 390, deel 2, pag. 84.
- 17) G.A.U., bibl. Utr. nr. 7007.
- 18) G.A.A., bibl. nr. W 100.
- 19) G.A.A., bibl. nr. W 7.
- 20) De naam „herme“ (in de 19e eeuw ook wel „terme“) voor deze naar anderen taps toelopende pilasters is ontleend aan de Griekse godheid Hermes, die oorspronkelijk model stond voor het beeldhouwwerk.
- 21) Nieuwe Amsterdamse Courant, G.A.A., bibl. nr. W 100.
- 22) De Avondbode, G.A.A., bibl. nr. W 7.
- 23) Ibidem.
- 24) Bedoeld wordt de bakker Ghisebrecht Weddeloep, die in 1359 het St. Barbaragasthuis stichtte.
- 25) L. E. Bosch, Het Ste. Barbera-Gasthuis, thans het magazijn van den heer Sinkel, in: Utrechtsche Volksalmanak 1842, pag. 187-209, G.A.U., bibl. Utr. nr. 7100.
- 26) Schetsen der Magazijnen van de Firma A. Sinkel te Amsterdam. G.A.A., bibl. nr. N 64.04.005.
- 27) Ibidem.
- 28) Zie de adresboeken, G.A.U., bibl. Utr. nrs. 7115-7118.
- 29) G.A.U., bibl. Utr. nr. 7007; dit verhaal kwam ik op het spoor dank zij dr A. van Hulzen.
- 30) Hiermee zal Finijé bedoeld zijn.
- 31) Nieuweling.
- 32) Nieuwe Amsterdamse Courant 24 januari 1848, G.A.A., bibl. nr. W 100.
- 33) G.A.U., arch. Vlaer en Kol, inv. nr. 474.
- 34) Ibidem.
- 35) Ibidem; de volledige akte is opgenomen in het protocol van notaris W. P. C. Fabius te Amsterdam, G.A.A., inv. nr. 22424, akte nr. 4136.
- 36) G.A.U., arch. Vlaer en Kol, inv. nr. 474.
- 37) Het Centrum 2 juli 1959, G.A.U., bibl. Utr. nr. 7061^{18x}.
- 38) G.A.U., stadsarch. IV nrs. 14 en 16 en Stadsarch. V nrs. 22, 22^x, 22^{4x} een 22^{5x}.
- 39) G.A.U., arch. Vlaer en Kol, inv. nr. 467.
- 40) Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad 27 november 1898, G.A.U., bibl. Utr. nr. 7007.
- 41) Ibidem, 9 december 1900.
- 42) Ibidem, 21, 23 en 25 december 1900.
- 43) Ontleend aan een artikel door J. H. Kruijzinga in De Echo van 10 mei 1961, G.A.A., bibl. nr. N 64.04.005.

G.A.A. = Gemeentelijke Archiefdienst Amsterdam
G.A.U. = Gemeentelijke Archiefdienst Utrecht